

О. І. Ванівська, Д. М. Дубравська,
Львівська комерційна академія, м. Львів

СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ КОМПОЗИТИВ-КОЛОРАТИВІВ

Стаття присвячена дослідженню колоративних композитів. Виокремлено сім структурних моделей, за якими вони утворюються. Прораховано кількісно з якими з базових колірних компонентів їх утворюється найбільше. Проаналізовано морфологічні ознаки композитів-колоративів та описано деякі винятки.

Ключові слова: колоративи, композити, морфологічні ознаки, складні слова, словоскладання, структурні моделі.

Статья посвящена исследованию колоративных композитов. Выделено семь структурных моделей, за которыми они образуются. Просчитано с какими базовыми цветами их образуется наибольшее количество. Проанализировано морфологические признаки композитов-колоративов и описаны некоторые исключения.

Ключевые слова: колоративы, композиты, морфологические признаки, сложные слова, словообразование, структурные модели.

The article deals with the investigation of colourative composites. Seven structural models on which they are formed are singled out. There are calculated the basic colours which they are mostly formed with. The morphological signs of the colourative composites are analyzed and some exceptions are described.

Key words: colouratives, composites, morphological signs, compound words, compounding, structural models.

Постановка проблеми. Швидкий темп сучасного життя, розвиток різних галузей науки і техніки, суспільні, політичні, економічні та й інші сфери діяльності людини і суспільства, де зміни відбуваються постійно, знову і знову потребують лексико-семантичних засобів вираження тих реалій, які постають перед нами щодня. Саме екстралінгвальні (зміни в суспільно-політичному, соціально-економічному житті, процес глобалізації, потреби комунікації і ін.) та інтралінгвальні чинники (тенденція до економії мовних зусиль, необхідність вибору і застосування найоптимальніших лексичних одиниць для ефективного вираження думки) зумовлюють появу нових слів, виразів, фраз, тощо. Одним з основних способів поповнення словника є саме словоскладання, в результаті чого часто ми отримуємо слова, які називаємо композитами. Чимало досліджень проводилося з даної проблематики, але вона й досі не перестає бути актуальною, потрібною і цікавою для опрацювання, адже велика кількість новоутворень в мові вимагає постійного вивчення. Саме дослідженню структурних моделей утворення композитів-колоративів, функціонування їх як окремих лексичних одиниць у сучасному словнику англійської мови, опису їх морфологічних ознак присвячена наша стаття.

Мета дослідження – виокремити композити-колоративи, проаналізувати структурні моделі, за якими вони утворюються та описати вихідні морфологічні ознаки колоративних композитів і можливі винятки таких утворень.

Об'єктом дослідження є англійські композити-колоративи як окремі одиниці мови.

Предметом вивчення є структурні моделі і морфологічні ознаки композитів із такими колірними компонентами як чорний, білий, червоний, жовтий, синій, зелений, рожевий, сірий, фіолетовий, коричневий.

Матеріалом дослідження є сучасний словник англійської мови The New Oxford American Dictionary [20], звідки методом суцільної вибірки відібрано корпус композитів-колоративів, який налічує 502 одиниці, а також Британський національний корпус текстів (BNC) [16], з котрого взято приклади використання таких лексем в автентичному мовленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словоскладання – найпродуктивніший спосіб словотвору в англійській мові. Цю проблему досліджували в різних аспектах чимало вітчизняних та зарубіжних науковців (див. О. С. Кубрякова [2; 3], М. Д. Степанова [14], О. Д. Мешков [7], А. Е. Левицький [4; 5; 6], Л. Ф. Омельченко [8; 9; 10], М. М. Положин [11; 12], Ю. А. Зацний [1], J. V. Arnold [15], O. Jespersen [18], H. Marchand [19] та інші).

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років тенденція до спрощення (*language simplicity*) та економії мовних зусиль, вплив екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників виливається, на думку О. А. Стишова у «сконденсовану, економну номінацію нових понять та реалій за допомогою вже наявних у мові слів (прагматична потреба) й одночасному набутті ними образності, влучності, емоційності та експресивності» [13, с. 21]. Загалом існує велика кількість композитних утворень в англійській мові, які можуть складатися з двох, трьох, чотирьох і більше основ, проте переважна більшість з них складається з двох основ. Так, І. В. Арнольд дає наступне визначення: «складним словом (композитом) називається об'єднання двох або, рідше, трьох основ, що функціонує як одне ціле і виділяється в складі речення як особлива лексична одиниця, завдяки своїй цільноформленості» [15]. У свою чергу, О. Есперсен у своїй книзі «A Modern English Grammar» виділяє певні відносини між компонентами складного слова, а саме таке: перший компонент може означати суб'єкт: *sunrise, earthquake*; об'єкт: *dog-show*; місце: *garden-party, air-mail*; час: *nightmare*; ціль: *flagstaff*; засіб, інструмент: *gunshot*; або ж те, що міститься в другому компоненті: *stone-fruit*. Складні слова в сучасній англійській мові, як стверджує Ю. А. Зацний, утворюються за зразком деякого простого слова, яке в результаті може призвести до появи нової моделі, компонент якої з часом виконував вже функцію суфікса. Так виникло слово *home-sitter* за аналогією з *baby-sitter* [1, с. 10].

Зауважимо, що написання композитних новоутворень варіюється, тобто вони можуть бути написані як разом, так і окремо чи через дефіс: *greenback, redwing, pinkeye, white balance, purple prose, black fly, yellow-*

belly, brown-nose, blue-collar, тощо. Хоча в сучасній англійській мові усе більше підсилюється тенденція до злитого написання складних слів. Цим самим підкреслюється їх монолітність. Композитами-кологративами називаються такі складні слова, структурна модель якого складається хоча б з двох компонентів, один з яких прикметник (*Adj*) – колір, а другий – повнозначна лексема, (наприклад іменник *N*). О.С. Кубрякова вважає продуктивною модель, за якою утворюється велика кількість слів, а активною – за якою утворюється багато нових одиниць [2, с. 21].

Морфологічна ознака полягає у встановленні єдності складного слова і приналежності усіх його компонентів (чи то двох, чи трьох, чи ін.) до тієї чи іншої частини мови.

Оскільки, згідно з твердженням дослідників Б. Берліна та П. Кея [17], первинний характер носять так звані базові колірні терміни (*basic color terms*) – *black, white, yellow, red, green, blue, brown, gray, purple, pink* – і вони представляють основні колірні концепти, ми взяли до уваги саме цих десять лексем при дослідженні композитів-кологративів. Найбільше таких утворень з кольорами *black* – 108, *white* – 90 та *red* – 87, а далі слідують *blue* – 64, *green* – 62, *yellow* – 30, *brown* – 28, *gray* – 21, *purple* – 7, *pink* – 5.

Так, шляхом суцільної вибірки виокремлено 502 композити-кологративи, які утворені за такими сімома структурними моделями: 1) *Adj+N* (*greywater, brown bagging, redneck, bluepencil, greymail, purple heart, white-eye*), 2) *Adj+Adv* (*brownout, blackout*), 3) *Adj+Adj* (*blue-printed, red-green*), 4) *Adj+V* (*blueprint*), 5) *Adj+N+N* (*white snakeroot, Bluegrass State, black bottom pie, purple-leaf plum, red-light district, blue-dog contract*), 6) *Adj+Adj+N* (*blue-eyed Marry, black-eyed pea*), 7) *Adj+Adj+N+N* (*yellow-bellied sapsucker*). Слід одразу зазначити, що 94% таких кологративних композит є двоскладовими і лише – 6% трьохскладовими і чотирьохскладовими. Наприклад: *He's got his own little black book and his own sting operation. NEXT Thursday's elections will mark a red-letter day for tens of thousands of Chileans who have been exiled by Pinochet's harsh rule. It does not help that the Singapore dollar has been appreciating against not only the greenback but also the currencies of Singapore's three main trading rivals: Hong Kong, Taiwan and Korea. Her dessert of blueberry gateaux was untouched. We always said that he was a yellow-belly person! The white blood cell transfusions had to be given twice before conception, then several times during the pregnancy until it was safely established at around four months. She had a terrible pinkeye! The company insists that a takeover would give it only 22 per cent of the total market for white and brown goods – everything from washing machines and fridges to video recorders and hi-fi – and small electrical appliances. She has several mares in the Blue Grass State, and has visited top stud farms there, accompanied by her racing manager, Karl Caernarvon* (де *Blue Grass State* – це псевдонім штату Kentucky).

Без сумніву, найактивнішою і найпродуктивнішою моделлю утворення композитів-кологративів є структурна модель *Adj+N*, за якою утворюється абсолютна більшість таких складних слів. У результаті такого складання лексема (композит) стає, як правило, іменником, адже композити переважно набувають морфологічних ознак другого компонента. Наприклад: *Previously, sources said, SunSoft required an up-front payment of \$120,000 to qualify for a 55% discount, a practice that worked against small reseller and laid the seeds for a grey-market developing*; де *grey-market* – an unofficial market or trade in something. *Familiarity with the contents of the Blue Book, especially to whom the City Code applies and the main rules and general principles of the Code is important*; де *Blue Book* – 1) a report issued by the government, або ж 2) a listing of socially prominent people; *Eventually I got myself an editor who explained to me how to write a book, more or less, and what purple-prose was, and all of that*; де *purple-prose* – a prose that is too elaborate or ornate.

Проте тут ми зауважили деякі винятки. Так, композит *bluepencil*, структурна модель якого *Adj+N*, набуває морфологічної ознаки дієслова. Наприклад: *We have to bluepencil this manuscript until tomorrow morning*. Або ж лексема *blue-ribbon* стає не іменником, а прикметником: *It was the most blue-ribbon event I've ever been to*. Або ж композит *blue-sky* також стає прикметником: *You've got an absolutely blue-sky research and we can't accept it*. А от такий кологративний композит як *brownout*, структурної моделі *Adj+Adv* набуває морфологічної ознаки іменника: *When the AccuCard detects an interruption in power, it warbles, gives you the 'brownout!' message, and if the condition continues for longer than a second it'll save the disk*. Те саме часто (але не завжди) відбувається і з композитом *blackout*: *All he remembered was being strapped to a couch, the sudden fear, the cold touch of electrodes to Lis head, and the convulsive shock before the blackout*. Також, згідно з даними в BNC, він може виконувати роль прикметника: *She drew the thick blackout curtains and the nightly ritual was finished*. Якщо брати до уваги трьохскладові і чотирьохскладові композити-кологративи, які утворюються за вище згаданими структурними моделями, то вони у 100% прикладів є іменниками, набувають морфологічної ознаки останнього компонента складного слова.

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження ми з'ясували, що композити-кологративи можуть утворюватися за сімома структурними моделями, проте найпродуктивнішою та найактивнішою з них є структурна модель *Adj+N*, за якою утворюється абсолютна більшість таких лексем. Такі складні слова, структура яких налічує більше двох компонентів є малочисельними і безпосередньо у нашому дослідженні не перевищують кількості у 4%. Було визначено також, що композити-кологративи не завжди освоюють морфологічні ознаки другого, а точніше, останнього компонента складного слова і виокремлено винятки таких кологративних композит, де вони належать до іншої частини мови, а не тієї, яка є в складі лексичної одиниці. Перспективним, на нашу думку, є подальше вивчення таких композит-кологративів, наприклад дослідження їхнього вживання у різних жанрах і регістрах мовлення, виявлення їх ергономічних характеристик і вживання мовцями різних вікових груп. Варто приділити увагу також і іншим композитним утворенням, які будуються за іншими структурними моделями.

Література:

1. Зацний Ю. А. Развитие словникового состава английской речи в 80-ти – 90-ти годы XX столетия: автореф. дис... д-ра. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. А. Зацний. – К., 1999. – 19 с.
2. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 78 с.
3. Кубрякова Е. С. Словообразование как процесс номинации и его отличительные формальные и содержательные характеристики / Е. С. Кубрякова // Теоретические основы словообразования и вопросы создания сложных лексических единиц: [межвуз. сборн. науч. трудов] / Пятигорский гос. пед. ин-т иностр. яз. – Пятигорск, 1988. – С. 3–23.
4. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий. – К. : «АСА», 1998. – 362 с.
5. Левицкий А. Э. Особенности реализации языковым знаком нетипичных функций в процессе коммуникации [Электронный ресурс] / А. Э. Левицкий // Культура народов Причерноморья. – Т. № 32. – Режим доступа : <http://www.ccssu.crimea.ua/tnu/magazine/culture/culture32/index.htm>
6. Левицкий А. Е. Українська збірна лексикологія початку ХХІ століття: перспективні напрями / А. Е. Левицкий // Вісник Житомирського держ. ун-ту. ім. Івана Франка. – Житомир, 2006. – № 27. – С. 35–39.
7. Мешков О. Д. Семантические аспекты словообразования английского языка / О. Д. Мешков. – М. : Наука, 1986. – 208 с.
8. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке: на материале прилагательных и глаголов / Л. Ф. Омельченко. – М. : Высшая школа, 1981. – 173 с.
9. Омельченко Л. Ф. Английская композита: структура и семантика: дис. на соиск. учен. степ. доктора фил. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Л. Ф. Омельченко. – К., 1989. – 493 с.; Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке: на материале прилагательных и глаголов / Л. Ф. Омельченко. – М. : Высшая школа, 1981. – 173 с.
10. Омельченко Л. Ф. Английская композита: структура и семантика: дис. на соиск. учен. степ. доктора фил. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Л. Ф. Омельченко. – К., 1989. – 493 с.
11. Полужин М. М. Функциональное словообразование и префиксальные ономазиологические категории в английском языке / М. М. Полужин, Л. Ф. Омельченко. – Ужгород : Изд-во УжГУ, 1997. – 100 с.
12. Полужин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полужин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
13. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Олександр Анатолійович Стишов; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2003. – 35 с.
14. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
15. Arnold J. V. The English Word. – М., 1986. – 240 p.
16. British National Corpus [XML Edition]. – Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium, 2007.
17. Berlin B. A. Basic Color Terms: their Universality and Evolution / B. A. Berlin, P. Kay. – Berkley; Los Angeles: University of California Press, 1969. – 178 p.
18. Jespersen O. Language, Its Nature, Development and Origin, London – New-York, 1985. – 354 с.
19. Marchand H. The Categories and Types of Present-day English Word-Formation / H. Marchand. – Alabama : University of Alabama Press, 1966. – 379 p.
20. The New Oxford American Dictionary [Kindle version] / edited by Angus Stevenson and Christine A. Lindberg. – OUP, 2010.